

Тема заняття. Використання кераміки в етнодизайні: створення підсвічника.

Мета: дослідити та вивчити технічні та естетичні аспекти використання кераміки в етнодизайні через створення підсвічника; розвинути навички роботи з глиною, застосовувати різні техніки роботи з керамічним матеріалом (ліплення, різні способи декорування); виявити креативний підхід до створення об'єкта дизайну, адаптовуючи етномотиви елементів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва.

Обладнання і матеріали: екран, проектор, ноутбук, глина (біла, сіра або червона), ємність для води, пензлик, стек для ліплення, акрилові фарби, гуаш, клей пва, інструктивно-методична карта.

Термінологія: кераміка, підсвічник, глина, техніка ліплення, риткування, глясування, ріжкування, фляндрування, підглазурний розпис, глазурування, орнамент, мотиви народного мистецтва.

Завдання заняття полягає у формуванні фахових компетентностей, серед яких:

загальні компетентності:

- здатність до аналізу, синтезу та абстрактного мислення;
- здатність до оволодіння спеціальними навичками;
- здатність працювати самостійно і вчасно показувати результат.

спеціальні (фахові):

- здатність використовувати навички з основ композиції, історії мистецтва та основ теорії дизайну, матеріалознавства та технології процесу, художнього проєктування для освоєння теоретичних основ і практичного виконання дизайнерських розробок.;
- здатність робити пропорційні оцінки розмірів і форм предметів;
- здатність візуалізувати творчі задуми при створенні об'єктів дизайну.

Після вивчення даної теми студент повинен продемонструвати такі **результати навчання:**

- розуміє основні властивості кераміки, технік її обробки та виготовлення керамічних виробів;
- знає, пояснює і застосовує композиційні прийоми для створення підсвічника;
- вміє працювати з глиною, застосовує різні техніки ліплення;
- розуміє і використовує технічні можливості глини та інструменти для роботи з нею;
- розуміє концепцію етнодизайну та вміє застосовувати етнографічні мотиви у дизайні підсвічника;
- володіє послідовністю виконання підсвічника з глини;
- уміє застосовувати творчі підходи до дизайну підсвічника;
- вміє презентувати свій проєкт та аргументувати свої дизайнерські рішення.

Правила техніки безпеки

1. Переносити шматок глини, дотримуючись граничних норм піднімання та переміщення вантажів студентами:

- для юнаків 18-19 років - 18 кг
- для дівчат 18-19 років - 9 кг

2. Розкатувати глину потрібно на сухій поверхні, доречно на дощечці чи ін. Вона має знаходитися у центрі робочої поверхні.

3. Під час роботи з глиною слід пам'ятати, що загальну форму виробу ліплять пальцями, а також використовують спеціальні інструменти – стеки. Вони бувають різної форми. Стеки з одного кінця ширші, а з іншого – загострені. Розширеним кінцем стеки розділяють глину на менші шматки, роблять у них заглиблення, а загостреним кінцем проводять лінії, роблять проколи. Заборонено розмахувати стеками, ходити з ними по аудиторії, щоб не поранити себе та інших. Стеки слід розмістити біля підкладної дощечки ліворуч – для шульг та праворуч – для праворуких студентів.

4. Організувати робочий простір, щоб уникнути плям від глини на особистих речах.

5. Попереду підкладної поверхні має розташовуватися основний шматок глини, поряд – емність з водою, рідкою глиною та серветки.

6. Розділяти великий шматок глини можна капроною ниткою, ліскою або стеком. У разі роботи з ліскою або капроною ниткою заборонено намотувати її на руки або інші частини тіла.

7. У разі роботи з різними інструментами та пристосуваннями для вирізування, нанесення відбитків, декорування заборонено використовувати інструменти не за потребою.

8. Уникати потрапляння глини до рота та не торкатися брудними руками обличчя та, зокрема, очей, щоб уникнути подразнення слизової оболонки очей та роту. Це допоможе уникнути захворювань шкіри, внутрішніх органів, отруєння.

9. Не можна залишати шматочки глини на парті, кидати чи струшувати їх на підлогу.

10. Матеріали, що випадково впали на підлогу, потрібно одразу видалити.

11. Невикористану глину потрібно обгорнути вологою тканиною та поліетиленовою плівкою, та покласти у відповідне пристосування для зберігання (наприклад, холодильник).

12. Після завершення роботи з глиною, руки потрібно ретельно вимити теплою водою з милом.

13. Забороняється мити руки будь-якими розчинниками.

14. При виконанні ліплення при поганому самопочутті (алергічна реакція чи ін.) студент зобов'язаний негайно звернутися до викладача.

Критерії оцінювання виконаної роботи:

1. Якість виготовлення підсвічника з глини, креативність, унікальність дизайну, оригінальність підходу до інтеграції етнографічних мотивів, зручність та практичність використання підсвічника, його придатність до використання у побуті, впровадження у практичну діяльність різних технік ліплення, композиційна цілісність підсвічника – 5 балів.

2. Наявність композиційного центру, вдалий вибір пропорцій, використання техніки ліплення - 4 бали.

3. Низький рівень виготовлення підсвічника, відсутність композиційного центру, етномотиви не застосовано - 3 бали.

Порядок виконання роботи

1. Дослідити глину як природній матеріал.
2. Ознайомити з поняттям підсвічника та його різновиди.
3. Ознайомити з техніками створення виробів і декоративними техніками оздоблення глиняних виробів.
4. Продумати композиційне рішення об'єкта.
5. Виконати завдання в матеріалі.
6. Провести аналіз виконаної роботи.

Теоретичні відомості

1. Особливості глини як матеріалу та її види.

Глина — пластична осадова гірська порода, що складається в основному з глинистих мінералів (каоолініт, гідрослюди тощо). Тип глини виділяють за переважанням в ній того чи іншого глинистого мінералу. Глини становлять близько 50 % всіх осадових гірських порід земної кори. Глина може бути білою, сірою, червоною, жовтою, блакитною або чорною. Містить багато силікатів алюмінію і марганцю з залізом, калієм, натрієм і органічними речовинами.

Глина є одним з найстаріших будівельних матеріалів на Землі, поряд з каменем та деревом. Глина використовується для творення саману, кобу, кордвуду, утрамбованих глиняних структур і будівельних елементів, глинобиту, мазанки.

Основні характеристики

глини:

- природний матеріал;
- пластичність;
- твердість;
- можливість забарвлення;

За властивостями та

галуззю застосування

розрізняють:

- вогнетривкі;
- глини бентонітові;
- глини вибілювальні;

- екологічність;
- технологічність.
- гончарні;
- саманні та інші глини.

Виділяють кілька основних видів гончарної глини:

- МФФ-1 для фаянсових виробів;
- ПФФ-3 для напівфарфорових виробів;
- МКФ-3 для фасадної кераміки;
- МКФ-2 для декоративно-художньої кераміки.

МКФ-2 - м'яка, легка в роботі, з неї можна ліпити руками або формувати вироби на гончарному колі, краще всотує воду та з неї легше робити декоративні елементи, як от ручка до чашки.

Глина, як природний матеріал, має широке застосування в різних галузях. Один із цікавих видів використання глини – створення декору та, зокрема, підсвічників.

2. Поняття підсвічник та його різновиди.

Підсвічник – це декоративна підставка (свічник) з розгалуженнями для тримання свічки або декількох свічок.

У словнику української мови, підсвічник має багато різних синонімів: свічник (підставка для свічки, свічок), підсвічник, ставник, поставник (церковний релігійний атрибут), світоч, ставець, шандал (застарілі назви) канделябр (для кількох свічок або електроламп).

Підсвічники завжди були не лише джерелом світла, але й показником статусу, багатства і смаку власника, символом розкоші та елегантності. У деяких культурах вони використовувалися як символ влади або релігійний атрибут, нагадує тим, хто молиться, про духовне світло, що виходить й освітлює весь світ. Сьогодні, підсвічники часто асоціюються з романтикою, теплом і затишком. Вони можуть створювати особливу атмосферу під час сімейних свят чи інших заходів. Також, можуть мати різноманітні форми та дизайн, виготовлені з різних матеріалів або їх поєднання, включаючи глину, скло, метал, дерево та інші, що дозволяє використовувати їх для створення різноманітних композицій. Він може доповнити загальний стиль інтер'єру,

додати візуальний акцент або створити певний настрій за допомогою освітлення. Вони можуть бути використані як окремі предмети декору або в складі комплексних декоративних композицій разом з іншими предметами інтер'єру.

Підсвічники, як давній атрибут, мають особливе значення в декорі та дизайні, яке виходить за межі простої функціональності, оскільки вони втілюють багато семантичних аспектів, що додають глибину та символізм цьому предмету. Вони є символом багатьох значень і можуть додати глибину та історичну цінність до будь-якого дизайну.

Історія виникнення глиняних підсвічників дуже давня. Люди почали виготовляти свічники, щоб приборкати стихію вогню та оточити себе світлом. Звичайний підсвічник за багато десятиліть перетворився на дивовижний витвір.

Перші згадування про свічники з'явилися у міфах Стародавнього Єгипту, що розповідали про народження бога Сонця Ра. У часи хаосу він виник з прекрасної квітки лотосу, що виросла на вершині пагорба. Коли лотос відкрив свої пелюстки, усі побачили бога у яскравому полум'ї. Це явище стало символом перемоги над страхом нічної темряви. Подібні легенди і міфи існували у різних культурах, і звичай зберігати джерело вогню у свічниках у вигляді стилізованої квітки бере початок саме від них.

Рисунок 1. Підсвічник у формі квітки

Асортимент підсвічників дуже різноманітний і може включати в себе багато різних варіантів за конструкцією та кількістю свічок: одинарний підсвічник, множинний підсвічник (розміщення свічок на одній основі або як частина великого комплекту), свічник (великий підсвічник, який може тримати багато свічок і мати складну конструкцію), статуетка-підсвічник (виглядає як мистецький елемент декору).

Підсвічники, за місце їхнього розміщення, поділяються:

- підвісні;
- настільні;
- настінні;
- підлогові.

Існує багато видів декоративних свічників, основні з них:

- канделябр – багаторіжковий декоративний свічник;

Рисунок 2.
Керамічний
настільний канделябр в
техніці молоченої
кераміки

Рисунок 3.
Керамічний
настільний
канделябр з
косівським
розписом

Рисунок 4. Металевий
канделябр-конструктор

- свічадо – підвісний свічник з великою кількістю розгалужень;

Рисунок 5. Підвісний храмовий свічник на 42 розгалудження

- ліхтар – свічник з розташованою свічкою всередині;

Рисунок 6. Свічник у формі ліхтаря зі нержавіючої сталі

Рисунок 7. Керамічний підсвічник з білої глини

- бра – свічник настінний;

Рисунок 8. Настінний латунний
вінтажний свічник

Рисунок 9. Керамічний настінний
підсвічник

- торшер – підлоговий;

Рисунок 10. Металевий торшер

- жирандоль – настільний великий фігурний свічник на декілька свічок.

Рисунок 11. Жирандоль на 4 свічки з вазоном кобальтового кольору

Рисунок 12. Керамічний жирандоль

Створення композиції підсвічника включає в себе розміщення та організацію елементів для досягнення гармонійного та естетично привабливого результату.

3. Композиційні прийоми створення підсвічника, техніки створення, способи роботи та оздоблення.

Композиційні прийоми створення підсвічника включають в себе врахування форми, пропорцій, ритму та взаємодії елементів для досягнення гармонійного та естетичного вигляду виробу. Вони базуватимуться на тому, щоб досягти:

- збалансованість (наприклад, якщо на одному боці підсвічника розміщено великий елемент, то на протилежному боці можна розмістити кілька менших елементів, щоб збалансувати композицію);
- контраст (використання контрастних елементів (кольорів, текстур, форм) для привертання уваги та створення цікавої динаміки у дизайні);

- градація (поступове змінення розмірів, кольорів або текстур від одного кінця підсвічника до іншого, що додає глибину та перспективу до композиції);
- гармонія (використання подібних кольорів, форм та текстур для створення спокійного та злагодженого вигляду);
- ритм (повторення однакових або подібних елементів для створення візуального ритму та цікавого патерну);
- композиційний центр (розміщення основного елемента або центрального акценту, який привертає увагу та визначає центр композиції).

Створення глиняних виробів, зокрема, і підсвічників, передбачає використання різноманітних технік, а найпопулярніші з них такі:

Ручне ліплення. Ця техніка включає формування предметів з глини шляхом поступового додавання і моделювання матеріалу. Додатково використовують інструменти для створення деталей, текстур і фактур, зокрема, різні види стеків (допомагають в ліпленні складних деталей).

У практиці ліплення вирізняють такі прийоми і способи виконання роботи: скачування, розкачування, сплющування, прищипування, згладжування, відтягування, з'єднання. Цими прийомами користуються для виконання таких найпростіших форм як куля, циліндр, диск. Для утворення кулеподібної потрібно кругоподібними рухами скачати глину між долонями. Диск отримують притисканням кулеподібної форми між долонями рук. Для отримання циліндричної форми розкачування слід здійснювати прямими рухами долонь.

При необхідності зобразити складну форму, наприклад фігуру людини, тварини, можна **використати такі способи ліплення: конструктивний, пластичний, комбінований.** Коли об'єкт створюється з окремих частин, користуються конструктивним способом ліплення. Пластичним, коли скульптура виконується з цілого шматка глини. В комбінованому способі об'єднані ліплення з цілого шматка і окремих частин.

Конструктивний спосіб є найпростішим. Його методика полягає у використанні заздалегідь виготовлених частин виробу. Робота починається з виготовлення найбільшої частини. При цьому усі частини постійно порівнюються і уточнюються за пропорціями. Дрібні деталі додаються вкінці роботи. Наприклад, виготовляючи фігуру тварини, починають роботу з тулуба, пізніше виконують голову, кінцівки та ін.

Ліплення предметів пластичним способом - складніший прийом. Він потребує точних рухів, доброго знання форми, пропорцій, будови, розвинутого окоміру. Доцільно попередньо намалювати предмет з урахуванням загального розміру шматка. Це дозволить чітко уявити результат ліплення, пропорції деталей, частин, краще відчутти пластику форми. Шматку глини слід надати початкову форму. Намітивши основну форму слід доповнити додатковими елементами, а після їх уточнення виконують дрібні деталі.

Комбінований спосіб ліплення застосовується тоді, коли доцільно із цілого шматка виліпити основні частини зображуваного об'єкта і з'єднати їх для продовження подальшої роботи.

Обертання на гончарному колі – дозволяє створювати симетричні та округлі форми. Гончар встановлює глиняний ком у центрі кола та обертає його, одночасно моделюючи форму, використовуючи руки та інструменти.

Глазурування та випалення. Після створення форми гончарі покривають її спеціальною глазур'ю, яка при випаленні надає виробу барвисте покриття та захищає його поверхню. Глазур або полива – це склоподібне покриття завтовшки 0,1-0,2 мм, яке наносять на поверхню керамічного виробу і закріплюють випалюванням. Поливою покривали глиняний посуд ще в античному світі та Стародавніх Єгипті, Вавилоні, Ассирії, звідки це уміння перейшло у Персію. У IV тис. до н. е. єгиптяни розробили техніку глазурування фаянсу. Мистецтво глазурування поширилося в Європі лише у XV–XVI ст.ст.

Глазур може служити для фарбування, декорування або водонепроникності виробу. Потім виріб обпалюється в печі за високої температури, що робить його твердим і довговічним. Неглазурована кераміка має пористу структуру, якщо в

неглазувану чашку налити рідину – вона може просочуватися крізь пори в глині. Глазур покриває поверхню виробу, закриваючи пори та роблячи посуд водонепроникним.

Декорування гончарних виробів розвивалося й виокремилося у декілька мистецьких технік: риткування, глянсування, різкування, фляндрування, штампик і ліплення.

Риткування (дряпання, гравіювання) – техніка нанесення заглибленого малюнка цвяхком чи паличкою на сиру глиняну поверхню.

Рисунок 13. Риткування орнаменту

Глянсування (лощення) – техніка за якої гладеньким предметом, переважно камінцем, вигладжують поверхню виробу, ніби поліруючи її.

Рисунок 14. Посуд виготовлений в техніці лощення

Підглазурний розпис - здійснюється ангобами по сирій глині. Ангоб – це фарба на основі рідкої глини, яка може мати природній колір червоної чи білої глини або ж забарвлена пігментами (червоний, синій, рожевий, зелений, фіолетовий, жовтий та іншими). Таку фарбу наносять на виріб безпосередньо під час декорування посуду. Ангоби на гончарний виріб наносять пензликом. Найпростіший розпис хвильками або смужками на круглих виробах виконується безпосередньо на гончарному колі. Ангоби поділяються на глиняно-піщані та флюсні. Для декоративних гончарних виробів та керамічного посуду використовують глиняно-піщані ангоби. Такі ангоби більше поглинають вологу, ніж флюсні.

В якості пігментів для ангобів використовують окис кобальту (синій), окис хрому (зелений), охристі глини (жовтий, червоний, коричневий), крейду (білий). Кольорові ангоби можна придбати у вигляді порошку та розвести з спеціальною основою, створивши необхідної консистенції фарбу. Ангоб під час випалу виробів спікається разом з керамічним виробом та не відшаровується при подальшому використанні у побуті. Під час висихання ангоби стають більш тьмяними та матовими. Вироби, що були розписані ангобами можуть пройти другий випал для глазурування або молочення.

Рисунок 15. Заповнення (обмазування) площі виробу ангобом

Рисунок 16. Виконання малюнку ангобом

Ріжкування – техніка за якої ємність (ріжок) наповнюється ангобом (поливою). У маленький отвір ріжка вкладається скляна трубочка, через яку тонка цівка поливи лягає на поверхню глиняного виробу. Сьогодні ріжок замінили гумовою грушею, а різноманіття орнаментів вражає.

Рисунок 17. Застосування різкування для оздоблення посуду

Фляндрування – техніка, у котрій, після різкування, свіжі смуги поливів поєднуються у чіткі та зигзагоподібні “мармурові” розводи гострим предметом.

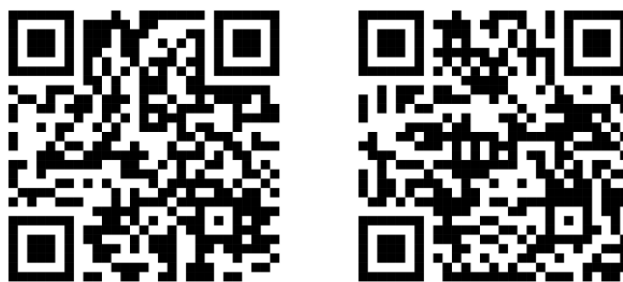

Рисунок 18. Миска виготовлена в техніці фляндрування

Послідовність виконання практичної роботи:

1. Підготовка глини. Розм'якшення глини, щоб вона була готова до роботи з нею.

2. Формування кулі з глини та розкатування її на плоскій поверхні. Створення основи підсвічника, враховуючи її форму та розміри.
3. Робота над отвором для свічки. Створення глиняного «валика» та розкатування його у стрічку. Формування отвору для свічки.
4. Декорування підсвічника із застосуванням технік оздоблення, зокрема, додавання декоративних елементів на поверхню підсвічника. Це може бути візерунок, текстура або зліплені деталі.
5. Підсушування свічника у середовищі без різких перепадів температур.
6. Після сушіння підсвічник можна випалити в печі згідно з вказівками для глини, щоб вона стала твердою та міцною.
7. Додаткове оздоблення в разі випалу, наприклад, фарбуванням або глазур'ю, щоб надати йому більш вишуканий вигляд.

Глазурування керамічних виробів

Контрольні запитання

- Що викликало найбільші труднощі при роботі з глиною?
Що собою являє підсвічник?
Які є види підсвічників?
Які основні етапи виготовлення підсвічника можна виділити?
Які техніки оздоблення застосовуються у роботі з глиною?
Як використання кераміки в етнодизайні сприяє збереженню культурної спадщини?

Список літератури:

1. Анатолій Щербань. Декор глиняних виробів Лівобережної України від неоліту до середньовіччя, Полтава: ТОВ "АСМІ", 2011. 117с.
2. Галина Істоміна. Мистецтво народної кераміки Волині другої половини ХІХ—ХХ століть, Рівне: Волинські обереги, 2009.239с.

3. Є. М. Дмитрієва. Мистецтво Опішні, Київ: Видавництво Академії архітектури Української РСР, 1952.34с.
4. Історія та розвиток керамічного виробництва : навч. посіб., О. В. Саввова, Г. К Воронов, О. І. Фесенко, Ю. О. Смирнова, Я. О. Покроєва ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова.
5. Кара-Васильєва Т. В. Декоративне мистецтво України ХХ століття : у пошуках «великого стилю», Київ: Либідь, 2005. 278с.:іл.
6. Романа Мотиль Українська димлена кераміка ХІХ-початку ХХІ ст. Історія. Типологія. Художні особливості, Львів: Інст-т народознавства НАН України, 2011. 208с.
Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 182 с.